

Ilonamme suomen kieli!

Ystävänäpäivästä on tovi vierähtänyt, mutta lähimmäisiin kohdistuvan suojele suhtautumisen kesto lienee varsin vapaavalintainen. Joten ympärivuotisenkin viehtymyksen laatua sopinee pohdiskella? Ystäväsiihän seulooutuu tavallisesti henkilö, mutta hellii tunteita voimme suunnata myös esineisiin ja asioihin. Siispä rohkenen tunnustaa: olen erittäin kiintynyt suomen kieleen.

Maailmassa olisi tarjolla yli 6000 kieltä, joista voisi iloita! Ehdoton suosikkini on silti suomi – jo vaivattoman saatavuutensa vuoksi. Moiseen mielitiettyyn päätyminen voi kuitenkin yllättää ne, jotka ovat koulussa vieroksuineet äidinkielen opetusta. Siksi tykkäystään on aiheellista puolustaa. Yritän noukkia yksityiskohtia, joiden tuella ehkä onnistun houkuttelemaan suomelle peräti uusia ihailijoita?

Kaikkinaisen vertailu on periaatteessa ikävää. Mutta osa suomen ominaisuuksista piirtyy selvemmin, jos niiden rinnalle marssitetaan toisenlaisia vaihtoehtoja. Kielemme kunnostautuu etenkin sanojen aikamoisessa mitassa. Siksi keskityn nimenomaan pituuteen, jota kartuttaa erilaisten aineiden liittäminen niiden perusmuotoon. Tietysti meillä on myös lyhyitä ilmauksia, mutta niitä ovat lukuisat kielet tulvillaan.

Varmaan useimmat muistavatkin, miten runsaasti tietoa ja vivahteita vain yksi suomen sana voi sisältää. Seuraava esimerkki olkoon todisteena: ”*Kiittämättömydestäsiköhän* enosi sinulle suuttui?” Toki lukijan tutustuttaminen tähän kummajaiseen on tarkoitushakuista. Mutta mitä kaikkea ilmaukseen onkaan saatu mahtumaan! Sen paloittelu merkitystä kanta-viin yksiköihin on antoisa tehtävä: näemme uu-

den sisällön rakentuvan käden käänteessä, pie-nin lisäyksiin johdinten avulla.

Lähtökohtana on verbi *kiittää*. Toiminnan konkreettinen puuttuminen on paljastettavissa kiellolla, joka välittyy tunnuksella *-mätön*: henkilö ei osoita kiittolisuuttaan. Tästä huomiosta on edettävissä *-myys*-johtimella ominaisuuteen *kiittämättömyys*, jolla voidaan tarkoittaa kahta asiaa. Yhtäältä se voisi viitata tilanteeseen, jonka luonnetta joku kuvaisi näin: ”Ei se edes kiitosta saanut suustaan!” Aikoinaanhan lapsilta, kun he saivat jotain, tivattiin: *Miten sanotaan?* Kohteliaisuusfraasin uupuminen sai kasvattajan höristämään korviaan. Toisaalta nykyisin kiittämättömyyteen kiteytyy jonkinasteinen kyvyttömyys havaita ilmiöiden välisiä syy-yhteyksiä. Ikään kuin suljemme silmämme, emmekä myönnä toisen positiivista osuutta edun tai palkkion saamisessa. Tällainen myönteisen palautteen vähäisyys ei ole koskaan ollut harvinaista, mistä kertoo vanha, melko lohduton sanontakin *Kiittämättömyys on maailman palkka*.

Sanan toinen, ns. vokaalivartalo (loppuu vokaaliin *e*), on *kiittämättömyyde*-. Jatkona on vielä elatiivisijan päätte *-stä*, mikä johtuu lauseesta olevasta toisesta, *suuttua*-verbistä: suuttuin huonosta kohtelusta. Asioita tai ominaisuuksia voimme omistaa toiselle, vaikkapa sinulle, mistä kertoo omistusliite *-si*: *kiittämättömyydestäsi*. Kun puhuja ei ole varma ehdotuksensa järkevyydestä, hän turvautuu kysyvään partikkeliin *-kö*. Kenties kuulija on eri mieltä hänen kanssaan? Liitepartikkeli *-hän* ikään kuin lieventää kysymyksen utelevuutta: eihän toisen epäily kiittämättömäksi välttämättä ole kovin myönteistä.

Miten tämän kaiken sanoisi englanniksi? *Was it maybe your unthankfulness that was making your uncle angry?* Huomattakoon, että myös englannissa on osittain kyse yhdyssanasta: *thank + ful + ness* sekä lisänä epäävä aines *un*. Kyllä muutkin kielet osaavat tiivistää.

Mutta pitkästäkö virsi kaunis vaiko lyhyestä? Monille meistä käy vähäsanaisuuskin, jopa yksitavuiset sanat. Odottamattomat tilanteet ovat omiaan herättämään tunteita, jotka julistetaan huudahduksin: *oi, voi, huh*. Myös toisen puhujan sanomisiin voidaan reagoida lakonisesti: *häh, ahaa*. Hämmästyttä ilmaisee muun muassa *hupsis*, pelkoa *hui*, halveksuntaa *pyh*, harmistusta *äsh*, helpotusta *hub hub*, mielihyvää *aah* ja innostusta *jippii*. Joskus sävy, vieläpä merkitys, voi vaihdella tilanteittain: *oho* hyväksytään sekä anteeksipyyntönä että päivittelynä. Hyvin suurtaajuiset sanat eivät ole pituudella pilattuja: *tä?* tai *tos!* *No*-sanalla voidaan vastata, jos tulee puhutelluksi: – Ville! – *No?*

Esimerkkini edustavat kahta ääripäätä, joista viestinnän ohjeissa varoitellaan. Mittavan ilmauksen purkaminen vaatii tolkkuttomasti energiaa: kuulija kyllästyy, eksyy matkalla. Turha tiiviys voi puolestaan johtaa ymmärtä-

misongelmiin. Onneksi ei tarvitse poimia näistä kahdesta pahasta pienempää, sillä valinnan varaa piisaa.

Kielemme rikkaus on yksi syy ylpeillä, toinen on kykymme muuttua sen käyttäjinä. Mikään ei ole ikuista. Meille on tapahtunut jotain? Vanhastaan varsinkin niukan suullisen ilmaisuuden on uskottu pukevan suomalaisia. Kaikki muistanevat, miten meitä on kutsuttu vähäpuheisiksi. Muka vaikenisimme kahdella kielellä. Aiemmin erityisesti keskustelua tuntemattoman kanssa on vältelty. Nyt uusissa junnissa on niin sanottu hiljainen vaunu. Vallitseva todellisuus on tuttu konduktöörille: aluksi hän kertoo, että hiljaisuus tarkoittaa työskentelyrauhaa. Jos on pakko puhua, siihen on omat tilansa. Kuka olisi uskonut, että meitä kehoitetaan olemaan ääneti. Mutta me toivotamme uuden, tilannesidonnaisen vähäsanaisuudenkin tervetulleeksi. Jess!

Pirkko Muikku-Werner

Kielenkäytön tutkija

Itä-Suomen yliopisto

pirkko.muikku-werner@uef.fi